CYKL: HISTORIA POLSKI

Rozbiory Polski i Konstytucja 3 Maja

Upadek Rzeczypospolitej i ostatnia wielka próba jej ratowania

Autor: Dmytro Bilash

Stowarzyszenie Polaków w Humaniu „Ognisko”

8 listopada 2025

1772–1795

PLAN

Plan prezentacji

01 Słabość państwa w XVIII wieku

02 Konfederacja barska i I rozbiór

03 Czas reform

04 Konstytucja 3 Maja

05 Targowica i II rozbiór

06 Insurekcja kościuszkowska

07 III rozbiór

08 Polacy bez państwa

01

Państwo w kryzysie

W XVIII wieku Rzeczpospolita była rozległa, ale słaba — a jej sąsiedzi coraz silniejsi.

PRZYCZYNY

Dlaczego Rzeczpospolita słabła?

Liberum veto

Sprzeciw jednego posła mógł zerwać sejm. Przez dziesięciolecia nie uchwalano reform ani podatków.

Mała armia

Wojsko liczyło kilkanaście tysięcy żołnierzy, gdy sąsiedzi mieli po kilkaset tysięcy.

Obce wpływy

Rosja traktowała Rzeczpospolitą jak swój protektorat — jej ambasador decydował o polityce.

Magnaci

Najbogatsze rody prowadziły własną politykę, często w porozumieniu z obcymi dworami.

1764–1772

Droga do I rozbioru

1764	Na króla zostaje wybrany Stanisław August Poniatowski, kandydat popierany przez carycę Katarzynę II.
1767–1768	Sejm repninowski: pod naciskiem Rosji przyjęto prawa kardynalne, gwarantowane przez carycę.
1768–1772	Konfederacja barska walczy z Rosją i królem. Na Ukrainie wybucha koliszczyzna — rzeź humańska.
5 sierpnia 1772	Rosja, Prusy i Austria podpisują w Petersburgu traktaty rozbiorowe.

STRATY

I rozbiór — 1772

ok. 30%

terytorium Rzeczypospolitej zabrali sąsiedzi

ok. 1/3

ludności znalazło się pod obcą władzą

3

państwa zaborcze: Rosja, Prusy i Austria

Sejm rozbiorowy w 1773 roku, otoczony obcymi wojskami, zatwierdził utratę ziem.

02

Czas reform

Szok rozbioru obudził elity. Rozpoczęła się epoka oświecenia i naprawy państwa.

REFORMY

Oświecenie po polsku

Komisja Edukacji Narodowej

1773 — pierwsze w Europie ministerstwo oświaty. Szkoły uczyły po polsku, nowocześnie i dla państwa.

Szkoła Rycerska

1765 — kształciła oficerów i obywateli. Jej absolwentem był Tadeusz Kościuszko.

Teatr i prasa

1765 — Teatr Narodowy; czasopisma, takie jak „Monitor”, krytykowały wady szlachty.

Mecenat króla

Obiady czwartkowe, Łazienki, rozwój nauki i sztuki w Warszawie.

1788–1792

Sejm Wielki

1788	Rozpoczyna obrady Sejm Czteroletni. Uchwala zwiększenie armii do 100 tysięcy żołnierzy.
1789	Czarna procesja mieszczan domaga się praw dla miast.
1791	Prawo o miastach i — 3 maja — Ustawa Rządowa.
1791	Zaręczenie Wzajemne Obojga Narodów potwierdza jedność Polski i Litwy.

USTAWA RZĄDOWA

Konstytucja 3 Maja

Jan Matejko, „Konstytucja 3 Maja 1791 roku”, 1891, Zamek Królewski w Warszawie — domena publiczna.

- Trójpodział władzy: ustawodawcza, wykonawcza, sądownicza
- Zniesienie liberum veto i wolnej elekcji — tron dziedziczny
- Prawa polityczne dla mieszczan
- Chłopi wzięci „pod opiekę prawa i rządu krajowego”

Pierwsza w Europie, druga na świecie nowoczesna konstytucja.

Po konstytucji Stanów Zjednoczonych z 1787 roku Polska jako pierwsza w Europie spisała zasady ustroju w jednym akcie.

1792

Targowica

Przeciwnicy reform — Stanisław Szczęsny Potocki, Franciszek Ksawery Branicki i Seweryn Rzewuski — zawiązali konfederację w porozumieniu z carycą Katarzyną II.

Do Polski wkroczyły wojska rosyjskie. Mimo zwycięstwa pod Zieleńcami król przystąpił do Targowicy, a wojna została przegrana.

Szczęsny Potocki był właścicielem Humania i twórcą Zofiówki — o czym opowiada prezentacja o polskim dziedzictwie Humania.

03

Upadek

Lata 1793–1795: ostatnia walka i koniec niepodległego państwa.

1793–1795

Od II rozbioru do końca państwa

1793	II rozbiór: Rosja i Prusy zabierają kolejne ziemie. Humań i cała prawobrzeżna Ukraina trafiają do Rosji.
24 marca 1794	Tadeusz Kościuszko składa przysięgę na krakowskim Rynku — wybucha insurekcja.
4 kwietnia 1794	Zwycięstwo pod Racławicami, z udziałem kosynierów.
10 października 1794	Klęska pod Maciejowicami, ranny Kościuszko trafia do niewoli.
1795	III rozbiór. 25 listopada Stanisław August abdykuje.

TRZY ROZBIORY

Kto co zabrał?

Zaborca	Najważniejsze ziemie	Udział w terytorium
Rosja	Inflanty, Białoruś, prawobrzeżna Ukraina z Humaniem, Litwa, Wołyń, Kurlandia	ok. 62%
Prusy	Pomorze, Gdańsk, Toruń, Wielkopolska, Mazowsze z Warszawą	ok. 20%
Austria	Małopolska z Krakowem i Lublinem, Lwów i Ruś Czerwona	ok. 18%

Odsetki dotyczą łącznie trzech rozbiorów i są przybliżone.

MAPA

Mapa rozbiorów

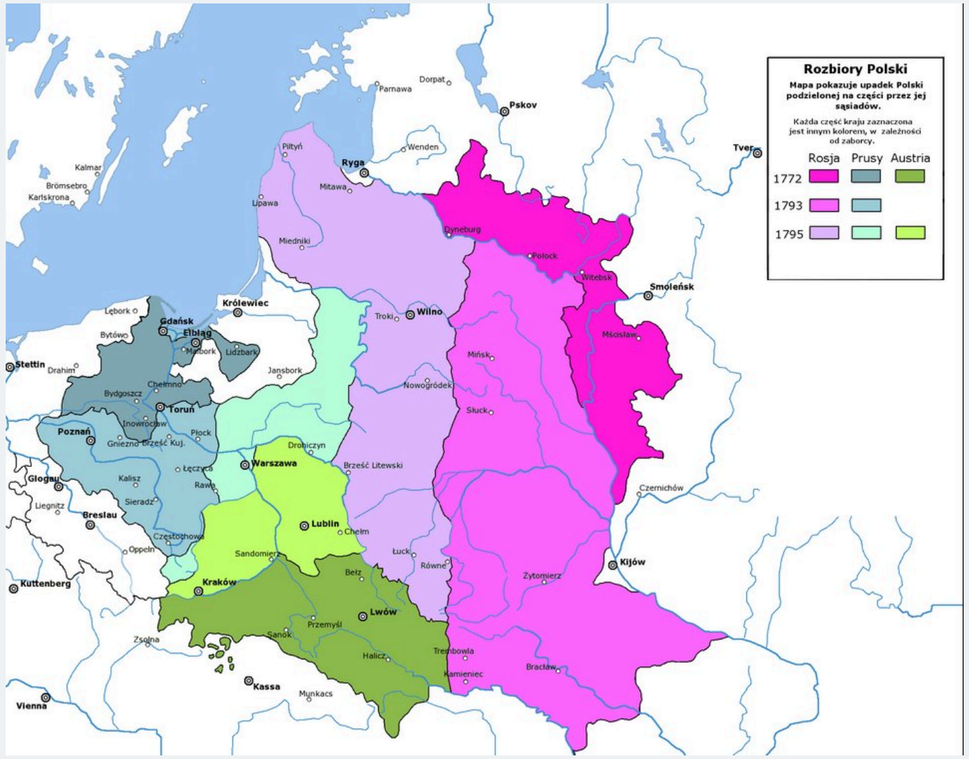

Rozbiory Polski 1772, 1793, 1795 — mapa z Wikimedia Commons.

W ciągu 23 lat sąsiedzi trzy razy dzielili Rzeczpospolitą, aż zniknęła z mapy Europy.

1772 — I rozbiór. Rosja, Prusy i Austria zabierają blisko 30% ziem państwa.

1793 — II rozbiór. Ziemie zabierają tylko Rosja i Prusy.

1795 — III rozbiór. Trzej zaborcy dzielą resztę Rzeczypospolitej.

Na mapie Rosja ma odcienie fioletu, Prusy — błękitu, Austria — zieleni. Im jaśniejszy kolor, tym późniejszy rozbiór.

PO 1795

Polacy bez państwa

Legiony

1797 — Legiony Polskie we Włoszech gen. Jana Henryka Dąbrowskiego. Tam powstał „Mazurek Dąbrowskiego”.

Kultura

Język, literatura, Kościół i pamięć pozwoliły przetrwać 123 lata niewoli.

Powstania

Kolejne pokolenia walczyły zbrojnie: 1830, 1846, 1848, 1863.

LEKCJE HISTORII

Wnioski

- Słabe państwo, sparaliżowane przez liberum veto, nie obroniło się przed silnymi sąsiadami.
- Konstytucja 3 Maja pokazała, że Polacy potrafią się zreformować — zabrakło czasu.
- Zdrada części elit (Targowica) otworzyła drogę obcym armiom.
- Mimo utraty państwa naród przetrwał — dzięki kulturze, językowi i pamięci.

Źródła i literatura

1. Ustawa Rządowa z dnia 3 maja 1791 r.
2. Jerzy Michalski, Emanuel Rostworowski i in., „Historia Sejmu Polskiego”, t. 1.
3. Łukasz Kądziela, „Kościuszko”, Warszawa 1993.
4. Zamek Królewski w Warszawie — materiały o Konstytucji 3 Maja.
5. Zintegrowana Platforma Edukacyjna: „Rozbiory Polski”.

Dziękuję za uwagę

„Jeszcze Polska nie zginęła, kiedy my żyjemy” — słowa hymnu narodowego.

Dmytro Bilash · Stowarzyszenie Polaków w Humaniu „Ognisko”